

Bokprosjektet: Norske mineralhandlere, deres historie og mineraler

Gunnar H. Hansen¹ og Øivind Thoresen²

¹Postboks 329, 4892 Grimstad (post@mineral.no)

²Elle Terrasse 3, 1444 Drøbak (ot@panvision.com)

Idé og bakgrunn

I anledning min utstilling i München i 2014, gjorde jeg en del undersøkelser omkring enkelte av de mineralstoffer jeg brakte med oss. Blant de stoffene jeg presenterte i Munchen var det noen jeg hadde byttet med De naturhistoriske samlingene ved Universitetsmuseet i Bergen sommeren 1986. Dette arbeidet har medført at jeg har gått gjennom museets årbøker og de arkiver som er bevart. I dette materialet fant jeg hva museet hadde kjøpt, hva det hadde fått i gave, og hva det hadde byttet til seg og selv samlet inn av mineraler, fossiler, bergarter, etc. i tidsrommet 1851 til 1948. Gjennom disse årene dukket det opp en del navn som gikk igjen flere ganger. Navn på personer som museet hadde kjøpt mineraler fra. Dette var kjente navn som Peder Tangen og Carl Thv. Johne fra Kragerø, Olaus G Thortveit og Olav Landsverk fra Iveland. Av mindre kjente navn ble det gjort betydelige innkjøp fra Oscar Leopold Pedersen, fra Tørje Tørjesen i Risør og fra Helge Thomassen Offerdahl i Larvik for å nevne noen. Jeg forelå ideen om dette prosjektet og boka for Øivind Thoresen som sa ja med en gang. Jeg skal stå for det meste av teksten, mens Thoresen tar seg av de endelige billedpresentasjonene.

Prosjektets formål

Formålet med prosjektet, eller boka om en del av våre mest kjente mineralhandlere, er å få presentert disse for våre mineralsamlere og for våre mineralogiske institusjoner og museer. Vi vil forsøke å få frem hvem disse personene var, og hvor de mineralstoffene de fant og videreformidlet nå befinner seg. For enkelte av disse handlerne var dette ikke bare som en hobby, men en del av deres levebrød.

Prosjektarbeidets videre opplegg

I de kommende år vil vi samle inn opplysninger om de ulike personene som vil bli presentert i boka. Vi vil også søke å få tak i bilder av disse personene, fra gruver og lokaliteter de hentet eller fant sine mineraler, og vi vil søke å presentere noen av deres fineste og mest spesielle stuffer, med deres historie og hvor de i dag måtte befinne seg.

Gjennom 1970- 80 og deler av 90-årene har vi opplevdt en blomstringstid for mineralsamling og for handel med mineraler. Et stort antall mineralhandlere og mineralforretninger dukket opp i dette tidsrommet. De fleste av disse handlerne var samlere som kvittet seg med overskuddet av stuffer på ulike messer. De fleste andre kjøpte fra samlere for videresalg. Disse vil ikke bli presentert i boka.

En presentasjon av to handlere og deres mineraler:

Vi vil her kort presentere to av de personene som vil komme med i boka. Disse er kjent for noen, men vil være ukjente for de fleste. Den første er:

Arnold Pettersen fra Hydra ved Flekkefjord (Fig. 1).

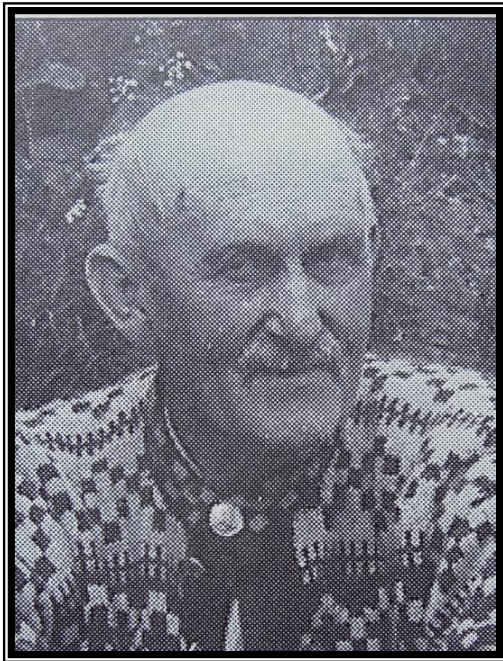

Fig. 1. Arnold Pettersen, Rasvåg.

Han ble født i Veisdal i 1882 og døde i 1969. Faren, Arnt Pettersen Veisdal, begynte feltspatdrift på Hidra allerede i midten av 1850-årene, og Arnold ble snart med faren på arbeid. Han kjøpte en liten skøyte som het Musa, og med den seilte han regelmessig med feltspat til Egersund. Vi vet at feltspat fra Hidragruvene var et viktig råstoff for Egersund Fajancefabrikk særlig i siste halvdel av 1920-årene. Ellers ble det meste eksportert. En vesentlig del gikk til Danmark, men også en del feltspat gikk til Frankrike.

Både far og sønn samlet inn de mineralene de fant under gruvedriften. Vi må regne med at et betydelig antall mineralstoffer ble solgt til utlandet. Vi vet at det var utenlandske mineraloppkjøpere på Hidra allerede i 1870-80-årene. Pettersens datter Liv fortalte til Leif A Ulland at hun og broren bruke timer og atter timer på å lete etter og banke ut zirkonkrystaller (malakoner som de da ble kalt). Det siste feltspatbruddet, Igletjern, ble lagt ned i 1931.

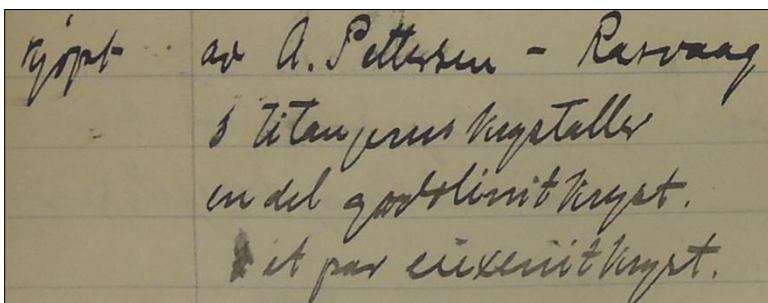

Fig. 2. Faksimile av innkjøpsnotisboka fra De naturhistoriske samlingene ved Universitetsmuseet i Bergen fra mars 1918.

Hvilke mineraler fant Pettersen i bruddene på Hidra? I hovedsak gadolinitt, æschynitt, zirkon, orthitt og euxenitt. En av de stoffene vi hadde med til München var en gadolinitt fra Hitterø (Fig. 3). I innkjøpsnotisboka til De naturhistoriske samlingene ved Universitetsmuseet i Bergen fant jeg at museet hadde kjøpt noen gadolinittstoffer av hr. A. Pettersen fra Rasvaag i Hidra (Fig. 2). Inklusive i det samme kjøpet var også et par stoffer med titanjernstein (ilmenitt) fra "Froland gruve" i Froland

Fig. 3. Dette var en av de tre gadolinitstuffedene museet kjøpte. Denne byttet jeg med De naturhistoriske samlingene ved Universitetsmuseet i Bergen i juli 1986 og er nå i vår samling. Den største krystallen er 5 cm lang. De to andre stuffene er i museets eie.

Opp gjennom årene ble det drevet syv større gruver på Hidra. Det var tydeligvis fra gruva ved Urstad at de fine gadolinittkrystallene kom. Disse er beskrevet inngående av Jens Omvik: "Om Gadolinit fra Hiterø". Dette materialet er ikke blitt publisert. Men vi kommer til å skrive mer om dette med tilhørende billedmateriale.

Den neste handleren vi vil presentere er Hans Gustav Andersen, Egersund. Født 1953 i Egersund (Fig. 4). Gift 1977 med Irina og har to barn. I 1982 etablerte han firmaet Anorthositten AS i Egersund. I 1983 begynte han å ta ut kvartskrystaller fra det såkalte "Glassberget" i Ørdsalen i Rogaland. Disse skulle i første rekke brukes til souvenirer, og Andersen fikk også støtte til dette prosjektet fra Distriktenes Utbyggingsfond. I årene fram til 1985, tok han ut flere hundre kvartsstuffer og endel enkeltkrystaller som idag er spredt rundt i offentlige og private samlinger. I 1983 ble det tatt ut endel store pene stuffer. Da kvartsføremkomsten i Ørdsalen var utdrevet opphørte hans samlervirksomhet. Firmaet ble lagt ned i 1989. Andersen bor fremdeles i Egersund, engasjert i ulike forretninger og prosjekter, bl. a. julemarked og produksjon/salg av souvenirer. Han er en mann med ideer og initiativer og ikke minst optimisme.

Fig. 4. Hans Gustav Andersen, Egersund.

Boka, "Emigrasjonsskipet Restauration" er et imponerende stykke forskningsarbeid som det tok Andersen 6 år å få utgitt og som brakte ham til en foredragsturne i USA.

Våren 1984 leide Andersen et lokalt helikopter for å ta ut en del del større stuffer fra Ørsdalen. Takket være dette, og også senere uttak ved bruk av helikopter, ble det tatt vare på en del større stuffer som i dag pryder mineralutstillinger både her hjemme og i utlandet (Fig. 5 og 6).

Andersen høstet mye kritikk for dette og for å ha tatt ut de meste av krystallene fra "Glassberget". Vi er redd det ikke hadde vært så mange større og hele stuffer dersom den lokale geologiforening hadde fått hva de ønsket – at forekomsten skulle nyttes til turistplukk.

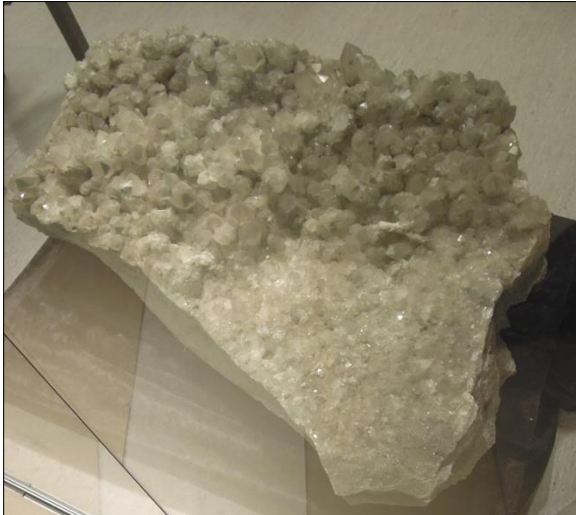

Fig. 5. Denne stuffen med Ørsdalen-kvarts donerte Andersen til Egersunds bibliotek. Et par andre større stuffer ble solgt til Kongeparken i Ålgård.

Fig. 6. I det lokale forsamlingslokale i Ørsdalen ble mineralene samlet og lagt til utstilling for lokalbefolkningen og interesserte.

Vi er takknemlige for innspill og forslag med opplysninger og fotos av personer som dere mener fortjener en plass i denne boka. Vi håper at den kan komme ut før 2020.

Takk til Leif Ulland (Oslo), Øystein Jansen (Universitetsmuseet i Bergen), Olav Aas (UiB) og Hans G Andersen.